

sideremus nunquid intersit, quæ conditio fuerit adscripta? Utrum quæ moriente 45 filio impleri non potuit (veluti si Alexandriam ierit filius, heres esto, isque Romæ decessit): an vero quæ potuit 44 etiam extremo vitæ momento impleri (veluti, si Titio decem dederit, filius heres esto)? quæ conditio nomine filii per 45 alium impleri potest. Nam superior quidem species conditionis admittit vivo filio nepotes ad hereditatem: qui, si neminem substitutum haberet, dum moritur, legitimus patri heres extiterit: argumentoque est, quod apud Servium quoque relatum est: quendam enim refert ita heredem institutum, si in Capitolium ascenderit; quod si non ascendisset, legatum ei datum; eumque, antequam ascenderet, mortem obisse: de quo respondit Servius conditionem morte defecisse; ideoque, moriente eo legati diem cessisse. Altera vero species conditionis vivo filio non admittit nepotes ad hereditatem, qui, substituti si non essent, intestato avo heredes existerent: neque enim filius videretur obstitisse, post cuius mortem patris testamentum destituitur 46: quemadmodum si, exheredato eodem filio, nepotes, cum filius moretur, heredes fuissent instituti.

TIT. VIII.

DE JURE DELIBERANDI.

1. ULPIANUS, [lib. 60, ad Edictum.]

Si servus fuerit heres institutus: utique non ipsi præstitimus tempus ad deliberandum, sed ei, cuius servus est: quia pro 2 nullo isti habentur apud prætorem: itemque si plurium servus sit, utique omnibus dominis præstituemus. — § 1. Ait prætor, si tempus ad deliberandum petet, dabo. — § 2. Cum dicit tempus, nec adjicit diem, sine dubio ostendit, esse in jus dicentis potestate, quem diem præstituat 3.

2. PAULUS, [lib. 87, ad Edictum.]

Itaque pauciores centum dierum non sunt dandi.

3. ULPIANUS, [lib. 60, ad Edictum.]

Necnon illud sciendum, nonnunquam semel, nonnunquam sæpius 4 diem ad deliberandum datum esse, dum prætor suadet, tempus, quod primum aditus præstituerat, non sufficisse.

4. Idem, [lib. 61, ad Edictum.]

Sed hoc impetrari non debet, nisi ex magna causa.

5. Idem, [lib. 70, ad Edictum.]

Aristo scribit, non solum creditoribus, sed et heredi instituto prætorum subvenire debere: hisque copiam instrumentorum 5 inspicendorum facere, ut perinde instruere se possint, expedit, necne, agnoscere hereditatem. — § 1. Si major sit hereditas et deliberat heres, et res sunt in hereditate, quæ ex tractu temporis deteriores fiunt: adito prætore potest is, qui deliberat, sine præjudicio eas justis pretiis vendere 6: qui possit etiam ea, quæ nimium sumptuosa sint, veluti iumenta, aut venalia, item ea, quæ mora deteriora fiant, vendere: quique præterea curaturus sit, ut æs alienum, quod sub pœna, vel sub pretiosis pignoriibus 7 debeatur, solvatur.

6. GAIVS, [lib. 25, ad Edictum provinciale.]

Igitur siquidem in hereditate sit vinum, oleum, frumentum, numerata pecunia, inde fieri debent impendia 8: si minus, a debitoribus hereditariis exigenda pecunia. Quod si nulli sunt debitores, aut judicem provocent: venire debent res supervacua.

7. ULPIANUS, [lib. 60, ad Edictum.]

Ait prætor: Si pupilli, pupillæ, nomine postulabitur tempus ad deliberandum, an expediat, eum hereditatem retinere, et hoc datum sit: si justa causa esse videbitur, bona interea deminui, nisi si causa cognita boni viri arbitrato, vetabo. — § 1. Merito prætor impedit interim deminutionem, quandiu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum. — § 2. Quid sit autem deminui vetabo, videamus? His verbis prætor non tantum alienationem impedit: verumetiam actiones exerceri non patitur: est enim absurdum, ei cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. Et ita Labeo scribit. — § 3. In causa autem cognitione hoc vertetur, an justa causa sit, ut deminueret prætor permittat.

45. L. 5. supr. d. t. — 44. d. L. 5. in fin. — 45. L. 15. in fin. supr. de statu homin. — 46. § 7. Inst. de hered. que ab intest. — Tr. VIII. — 1. Lib. 6. C. So. — 2. L. 3. supr. de capite minut. — L. 5. infr. de reg. jur. — 3. L. 9. in fin. C. h. t. — 4. Inno vide l. ult. § 15. in fin. C. eod. — 5. L. 28. infr. de acquir. vel omitt. hered. — 6. L. 5. in pr. supr. de hered. petit. — 7. L. 7. in fin. infr. h. t. — 8. Adde L. ult. § 4. C. de bon. que liber. — 9. L. 5. in pr. supr. de hered. petit. — 10. L.

Ergo et funeris 9 causa deminui permittit. Item eorum, quæ sine piculo non possunt præteriri. Vescendi 10 gratia æque deminui permittit. Sed et ubi urget, ex aliis quoque causis permittit eum oportet: ut adificia sarciantur; ne agri inculti sint; si qua pecunia sub pœna debetur, ut restituantur; ne pignora 11 distrahantur. Ex aliis quoque justis causis prætor aditus deminutionem permittit: neque enim sine permissu ejus debet deminutio fieri.

8. Idem, [lib. 61, ad Edictum.]

Si quis suus heres, posteaquam se abstinerit, tunc petat tempus ad deliberandum: videamus an impetrare debeat: magisque est, ut ex causa debeat impetrare, cum nondum 12 bona venerint.

9. PAULUS, [lib. 58, ad Edictum.]

Filius, dum deliberat, alimenta habere debet ex hereditate 13.

10. MARCELLUS, [lib. 28 Digestorum.]

Si plures gradus 14 sint heredum institutorum, per singulos observatum se ait prætor id, quod præfatiendo tempore deliberationis edicit: videlicet ut a primo quoque ad sequentem translata hereditate, quamprimum inveniatur successorem, qui possit defuncti creditoribus respondere.

11. JAVOLENUS, [lib. 4, ex posterioribus Labeonis.]

Qui filium libertinum habebat, heredem eum instituerat: deinde ita scripserat: si mihi filius nullus erit, qui in suam 15 tutelam veniat: tum Dama servus liber esto: is filius pupillus libertinus erat. Quærebatur, si Dama liber esset: Trebatius negat, quia filii appellatione libertinus quoque contineretur. Labeo contra: quia eo loco verum filium accipi oportet. Trebatii sententiam probo: si tamen testatorem de hoc filio locutum esse apparet.

LIBER VICESIMUSNONUS.

TIT. I.

DE TESTAMENTO MILITIS.

1. ULPIANUS, [lib. 48, ad Edictum.]

Militibus liberam testamenti factionem primus quidem divus Julius Cæsar concessit: sed ea concessio temporalis erat. Postea vero primus divus Titus dedit. Post hoc Domitianus. Postea divus Nerva penissimam indulgentiam in milites contulit: eamque et Trajanus secus est: et exinde mandatis inseri cœpit caput tale. [Caput ex mandatis]: Cum in notitiam meam prolatum sit, subinde testamenta [a] commilitonibus relicta proferri, quæ possint in controversiam deduci, si ad diligentiam legum revocentur et observantiam: secutus animi mei inextinguibilem erga optimos fidelissimosque commilitones, simplicitati eorum consulendum existimavi: ut quoquo modo 2 testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta, quomodo volent: faciant, quomodo poterint: sufficiatque ad bonorum suorum divisionem faciendam nuda 3 voluntas testatoris. — § 1. Miles autem appellatur, vel a militia, id est, duritia, quam pro nobis sustinent, aut a multitudine: aut a malo, quod arcere milites solent: aut a numero mille hominum, ductum a græco verbo, tractum a tagmate: nam Græci mille hominum multitudinem τάγμα appellant, quasi millesimum quemque dictum, unde ipsum ducentem χίλιαρχον appellant. Exercitus autem nomen ab exercitatione traxit.

2. GAIVS, lib. 48, ad Edictum provinciale.

De militis testamento ideo separatim proconsul edicit, quod optime novit, ex constitutionibus principalibus propria atque singularia jura in testamenta eorum observari.

3. ULPIANUS, [lib. 2, ad Sabinum.]

Si miles, qui destinaverat communi jure testari, ante defecerit, quam testaretur: Pomponius dubitat. Sed cur non in milite diversum probet?

9. infr. h. t. — 11. L. 5. in fin. supr. eod. — 12. L. 6. in fin. infr. de optione legat. — L. ult. C. de repud. vel. abst. hered. — 13. L. 7. § 2. ult. supr. h. t. — 14. L. 69. infr. de acquir. vel. omitt. hered. — 15. L. 50. in pr. infr. de legat. 3. — Tr. I. — 1. Lib. 6. C. 21. et 2. Inst. 11. — 2. Inst. de milit. test. in pr. — 3. L. 15. § 1. infr. h. t.

neque enim, qui voluit jure communi testari, statim beneficio militari renunciavit: nec credendus est quisquam genere testandi eligere ad impugnanda sua judicia: sed magis utroque genere voluisse propter fortuitos casus, quemadmodum plerique pagani solent, cum testamenti faciunt perscripturam, adjicere, velle hoc etiam vice 4 codicillorum valere: quisquam dixerit, si imperfectum sit testamentum, codicillos non esse? nam secundum nostram sententiam etiam divus Marcus rescripsit.

4. Idem, [lib. 1, ad Sabinum.]

Jure militari surdum 5 et mutum testamentum facere posse ante causariam 6 missionem, in numeris manentem, placet.

5. Idem, [lib. 4, ad Sabinum.]

Milites etiam 7 his, qui heredes extiterunt, possunt substituere in his duntaxat, quæ sunt ex testamento eorum consecuti.

6. Idem, [lib. 8, ad Sabinum.]

Si miles unum ex fundo heredem scripserit, creditum, quantum ad residuum patrimonium, intestatus decessisse: miles enim pro 8 parte testatus potest decedere, pro parte intestatus.

7. Idem, [lib. 9, ad Sabinum.]

Qui jure militari testatur, etsi ignoraverit prægnantem uxorem, vel non fuit prægnas, hoc tamen animo fuit, ut vellet quisquis sibi nasceretur exheredem esse: testamentum non rumpitur.

8. MARCELLUS, [lib. 10 Digestorum.]

Idem est, et si adrogaverit filium, neposve successerit in locum filii.

9. ULPIANUS, [lib. 9, ad Sabinum.]

Idemque erit dicendum, et si nato filio, vivo se, maluit eodem testamento durante decedere: nam videtur jure militari recessisse testamentum. — § 1. Ut est rescriptum a divo Pio in eo, qui, cum esset paganus, fecit testamentum, mox militare 9 cepit: nam hoc quoque jure militari incipiet valere, si hoc maluit miles.

10. Idem, lib. 11, ad Sabinum.

Facere testamentum hostium potius nec jure militari potest 10.

11. Idem, lib. 48, ad Edictum.

Ex 11 militari delicto capite damnatis testamentum facere licet super bonis duntaxat 12 castrensibus: sed utrum jure militari, an jure communi, quaeritur? Magis autem est, ut jure militari eis testandum sit: nam cum ei quasi militi tribuatur jus testandi, consequens erit dicere, jure militari ei testandum: quod ita intellegi oportet, si non sacramenti fides rupta sit. — § 1. Si miles incertus 13, an sui juris sit, testamentum fecerit, in ea conditione est testamentum ejus, ut valeat: nam et si incertus, an pater suus vivat, testamentum fecerit, testamentum ejus valet. — § 2. Si filiusfamilias ignorans patrem suum decessisse, de castrensi peculio in militia testatus sit: non pertinebunt ad heredem ejus patris bona, sed sola 14 castrensia.

12. PAPINIANUS, [lib. 6 Responsorum.]

Milites enim ea duntaxat, quæ haberent, scriptis relinquunt.

13. ULPIANUS, [lib. 48, ad Edictum.]

Idem est, et si de testamento mutando cogitavit: non quia adimere volebat castrensia bona heredi scripto, sed quia de paternis testari volebat, et alium heredem scribere. — § 1. Sed si jam veteranus decessit, universa 15 bona etiam paterna ad heredem pertinere castrensi, Marcellus libro undecimo Digestorum scribit. Neque enim jam potuit de parte bonorum testari. — § 2. Et deportati, et fere omnes, qui testamenti factionem non habent 16, a milite heredes institui possunt. Sed si servum pœnæ heredem scribat, institutio non valet. Sed si mortis tempore in civitate inveniatur, institutio incipit convalescere, quasi nunc lata hereditate. Et generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit heredes, ut institutio incipiat vires habere, si mortis tempore talis inveniatur, ut a milite institui poterit. — § 3. Si servum proprium, quem liberum esse credidisset, miles heredem sine libertate instituit: in ea conditione est, ut institutio non valeat. — § 4. Cum miles in testamento suo servo libertatem dederit, eidemque et a primo et a secundo herede per fideicommissum hereditatem reliquerit: quamvis et primus heres, et substitutus, prius quam adierint hereditatem, mortem obierint, non debere intestati exitum facere, imperator noster cum divo Se-

4. L. ult. § 1. C. de codicill. — 5. § 2. Inst. h. t. — 6. L. 17. C. eod. — 7. L. 6. in fin. C. eod. — 8. L. 11. in fin. L. 12. L. 19. in pr. L. 37. infr. L. 1. L. 2. C. eod. § 5. Inst. de hered. instit. — L. 19. § 2. infr. de castrensi pecul. — 9. L. 20. § 1. infr. § 4. Inst. h. t. — 10. L. 8. in pr. supr. qui testam. facere poss. — 11. L. 6. § 6. supr. de injust. rupt. iur. iur. iur. testam. — L. 1. infr. de veteran. et milit. success. — 12. L. 15. C. h. t. — 13. L. 9. infr. de jure codicill. — 14. L. 6. supr. h. t. — 15. L. 19. § 2. infr. de castrensi pecul. — 16. L.

vero rescripsit: sed perinde habendum est, ac si eidem servo libertas simul et hereditas directo data esset: quæ utraque ad eum pervenire testatorem voluisse, negari non potest.

14. MÆCIANUS, [lib. 4 Fideicommissorum.]

Tractabatur, an tale aliquid et in paganorum testamentis indulgentum esset? Et placet, non sine distinctione hoc fieri: sed si quidem vivo testatore et sciente decessisset, nihil novi statuendum: si autem ignorante, aut post mortem ejus, omnimodo subveniendum.

15. ULPIANUS, [lib. 48, ad Edictum.]

In fraudem plane creditorum nec miles amplius quam unum necessarium facere poterit. — § 1. Sicut autem hereditatem miles nuda 17 voluntate dare potest, ita et adimere potest. Denique si cancellaverit testamentum suum, vel incidit 18, nullus erit momenti. Si tamen testamentum cancellaverit, et mox valere voluerit, valebit ex suprema voluntate. Et ideo cum miles induxisset testamentum suum, mox anulo suo signasset, qui super ea re cogniturus erit, considerabit, quo proposito id fecerit: nam si mutata 19 voluntatis eum penitus probabitur, renovatum testamentum intellegitur: quod si ideo, ne ea, quæ scripta fuerint, legi possint, causa irriti facti iudicii potior existimabitur. — § 2. Testamentum ante militiam factum a milite, si in militia decesserit, jure militari valere, si militis voluntas contraria non sit, divus Pius rescripsit. — § 3. Si quis se scribat heredem in testamento militis, non remittitur ei senatusconsulti pœna. — § 4. Miles et ad 20 tempus heredem facere potest, et alium post tempus, vel ex conditione, vel in conditionem. — § 5. Item tam sibi 21, quam filio jure militari testamentum facere potest, et soli filio, tametsi sibi non fecerit: quod testamentum valet, si forte pater, vel in militia, vel intra annum militia decessit. — § 6. Bonorum possessionem ultra tempora 22 edicto determinata, nec militis posse agnosci, Papinianus libro quartodecimo [Quæstionum scribit], quia generalis est ista determinatio.

16. PAULUS, [lib. 43, ad Edictum.]

Dotalem fundum si legaverit miles, non erit ratum legatum, propter legem Juliam 23.

17. GAIVS, lib. 18, ad Edictum provinciale.

Si certarum rerum heredes instituerit miles, veluti alium urbanorum prædiorum, alium rusticorum, alium cæterarum rerum: valet institutio: perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituisset, resque omnes suas per præceptionem cuique legando distribuisset. — § 1. Julianus etiam ait, si quis alium castrensiarum rerum, alium cæterarum scripserit, quasi duorum hominum duas hereditates intelligi: ut etiam in æs alienum, quod in castris contractum esset, solus is teneatur, qui castrensiarum rerum heres institutus esset; extra castra contracto ære alieno is solus obligetur, qui cæterarum rerum heres scriptus esset. Cui scilicet conveniens videtur respondisse, ut ex quaque causa debeatur militi, vel huic heredi vel illi, ipso jure debeatur. Quod si alterutra pars bonorum æri alieno, quod ex ea causa pendebit, non sufficiat, et propter hoc is, qui ex ea parte heres institutus est, non adierit: alterum, qui adisset, compellendum esse aut defendere totam hereditatem; aut totam creditoribus solvere. — § 2. Si eodem testamento miles eundem heredem, deinde exheredem scripserit: adempta videtur hereditas: cum in paganorum testamento sola hereditas exheredatione adimi 24 non possit. — § 3. Si pater a filiofamilias milite ex castrensi peculio heres institutus, ommissa causa testamenti, aliquid ex peculio possidebit, dolove malo fecerit, quominus possideret: datur in eum legatorum actio. — § 4. Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post 25 militiam, et intra annum missionis moriatur: plerisque placet, in codicillis juris civilis regulam spectari debere: quia non sunt a milite facti: nec ad rem pertinere, quod testamento confirmati sunt. Ideoque in his legatis, quæ testamento data sunt, legi Falcidiam locum 26 non esse: at in his, quæ codicillis scripta sunt, locum esse.

18. TRAPHONINUS, [lib. 18 Disputationum.]

Si vero composita utraque legata, tam quæ testamento, quam quæ codicillis data sunt, ultra dodrantem sint, quaeritur, quatenus minuuntur ea, in quibus Falcidia locum habet? Commodissime autem id statuetur, ut ex universitate bonorum in solidum solutis legatis, quæ testamento miles dederat, id quod supererit, pro dodrante et quadrante dividatur

7. § 1. infr. de legat. 3. L. 5. C. h. t. — 17. L. 1. in fin. pr. supr. eod. — 18. L. 20. in fin. infr. eod. — 19. L. 25. in fin. infr. eod. — 20. L. 19. in fin. L. 41. in pr. infr. L. 8. C. eod. — 21. L. 2. § 1. supr. de vulg. et pupill. substat. — 22. § 4. in fin. Inst. de bonor. possess. — 23. L. ult. § 18. C. de rei usor. act. — 24. L. 13. § 1. supr. de liber. et posthum. L. 2. penult. supr. de his, que in testam. del. — L. 6. in fin. supr. de hered. instit. — 25. L. 17. infr. ad leg. Falcid. — 26. L. 12. C. h. t. L. 5. § 1. infr. ad SC. Trebell.

inter heredes, et eos, quibus codicillis legata data sunt. — § 1. Quid ergo, si consumant universorum bonorum quantitatem legata, quae testamento data sunt: utrum nihil ferent hi, quibus codicillis legatum est, an aliquid? Et quoniam, si adhuc miles haec quoque legasset, contribuebantur²⁷ omnia, et pro rata ex omnibus decedebat ea portio, quam amplius legaverat quam in bonis habuerat, nunc quoque interest, quam instituta quantitate legatorum, quae codicillis data sunt, ex summa, quae efficiebatur debita, si aequo jure omnia deberentur, quartam deducat his solis, quibus codicillis legata sunt. — § 2. Quod si, post utraque legata solida computata, deprehenderetur, quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quarta eorundem legatorum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.

19. ULPIANUS, [lib. 4 Disputationum.]

Quaerebatur, si miles, qui habebat jam factum testamentum, aliud fecisset; et in eo comprehendisset, *fidei heredis committere, ut priores tabulae valerent*: quid juris esset? Dicebam, Militi licet plura testamenta facere: sed sive simul fecerit, sive separatim, utique valebunt, si hoc specialiter expresserit: nec superius per inferius rumpetur, cum et ex parte heredem instituire possit, hoc est, ex parte²⁸ testato, ex parte intestato decedere. Quinimo et si codicillos ante fecerat, poterit eos, per testamentum sequens cavendo, in potestatem institutionis redigere, et efficere directam institutionem, quae erat precaria. Secundum haec in proposito referebam, si hoc animo fuerit miles, ut valeret prius factum testamentum, id, quod cavit, valere oportere: ac per hoc effici, ut duo testamenta sint: sed in proposito cum fidei heredis committatur, ut valeat prius testamentum, apparet, eum non ipso jure valere voluisse, sed magis per fideicommissum, id est, in causam fideicommissi et codicillorum vim prioris testamenti convertisse. — § 1. Utrum autem totum testamentum in eam causam conversum sit, hoc est, et heredis institutio, an vero legata tantum, et fideicommissa, et libertates, quaeritur? Sed militi videtur non solum caetera praeter institutionem heredis, sed et ipsam institutionem in causam fideicommissi vertisse: nisi aliud testatorem scripsisse probetur. — § 2. Si quis a milite heres ad tempus²⁹ scriptus esset, et alius ex tempore: quaeritur, an posterior heres a priore relicta legata debet? Et arbitrator, hunc non debere, nisi alia voluntas militis probetur.

20. JULIANUS, [lib. 27 Digestorum.]

Tribunus militum, si intra dies certos, quam successor ejus in castra venerat, manens in castris codicillos fecerit, et ibi decesserit: quoniam desinit militis loco haberi, postquam successor ejus in castra venit, ideo communi jure civium romanorum codicilli ejus aestimandi sunt. — § 1. Cum aliquis facto testamento militare coeperit, id quoque testamentum, quod³⁰ antequam militare coeperit, fecerat, aliquo casu intellegitur militiae tempore factum: veluti si tabulas incidit³¹, et legerit testamentum, ac rursus suo signo signaverit; amplius si et aliquid interleverit, perduxerit, adjecerit, emendaverit: quod si nihil horum incidit, testamentum ejus ad privilegia militum non pertinebit.

21. AFRICANUS, [lib. 4 Quaestionum.]

Quod constitutum est, ut testamentum militiae tempore factum etiam intra³² annum post missionem valerit, quantum ad verba ejus, ad eos duntaxat, qui mitti solent, id beneficium pertinere existimavit: secundum quod neque praefectos, neque tribunos, aut caeteros, qui successoribus acceptis militare desinunt, hoc privilegium habituros.

22. MARCIANUS, lib. 4 Institutionum.

Miles³³ filiusfamilias, si capite minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus a patre suo: testamentum ejus valet, quasi ex nova voluntate.

23. TERTYLLIANUS, [libro singul. de castrensi Peculio.]

Idem, et si paterfamilias miles de castrensibus rebus duntaxat testatus adrogandum se dederit. Si vero missus jam hoc fecerat, non valet testamentum.

24. FLORENTINUS, [lib. 10 Institutionum.]

Divus³⁴ Trajanus Statilio Severo ita rescripsit: *Id privilegium, quod militibus datum est, ut quomodo facta ab his testamenta rata sint, sic intelligi debet, ut utique prius constare debeat, testamentum factum esse: quod et sine scriptura, et a non militibus fieri potest. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quaeritur, convocatis ad hoc homi-*

27. L. 11, § 5, infr. ad leg. Falcid. — 28. L. 6, supr. h. t. — 29. L. 15, § 2, supr. eod. — 30. L. 9, § 1, supr. eod. — 31. L. 15, § 2, supr. eod. — 32. L. 26, in pr. infr. eod. — 33. L. 6, in fin. supr. de inst. rupt. irrit. fact. testam. — 34. Inst. h. t. — 35. L. 7, C. de rescind. vend. d. § 1. — 36. L. 21, supr.; L. 58, infr.; L. 5, C. § 3, Inst. h. t. — 37. L. 5, supr. eod.

nibus, ut voluntatem suam testaretur, ita locutus est, ut declararet, quem vellet sibi esse heredem, et cui libertatem tribuere: potest videri, sine scripto hoc modo esse testatus, et voluntas ejus rata habenda est. Caeterum si (ut plerumque sermonibus fieri solet) dixit alicui, ego te heredem facio, aut tibi bona mea relinquo: non oportet hoc pro testamento observari. Nec³⁵ ullorum magis interest, quam ipsorum, quibus id privilegium datum est, ejusmodi exemplum non admitti: alioquin non difficulter post mortem alicujus militis testes existerent, qui affirmarent se audisse dicentem aliquem, relinquere se bona, cui visum sit: et per hoc judicia vera subvertuntur.

25. MARCELLUS, [lib. singulari Responsorum.]

Titius, prius quam tribunus legionis factus esset, testamentum fecit; et postea cinctus, manente eodem, defunctus est: quaero, an militis testamentum videatur esse? Marcellus respondit: Testamentum, quod ante tribunatum fecisset, nisi si postea ab eo factum, dictum esse probaretur, quod valere vellet, ad commune jus pertinet: constitutionibus enim principum non militum testamenta, sed quae a militibus facta sunt, confirmantur: sed plane fecisse testamentum eum interpretandum est, qui se velle testamentum, quod ante fecerat, valere aliquo modo declaravit.

26. MACER, [lib. 2 Militarum.]

Testamenta eorum, qui ignominiae causa missi sunt, statim desinunt militari jure valere: quod anni³⁶ spatium testamentis eorum, qui honestam vel causariam missionem meruerunt, tribuitur. — § 1. Jus testandi de castrensi peculio, quod filiisfamilias militantibus concessum est, ad eos, qui ignominiae causa missi sunt, non pertinet: quod hoc praemii loco merentibus tributum est.

27. PAPINIANUS, [lib. 6 Responsorum.]

Centurio secundo testamento posthumus heredes instituit, neque substitutos dedit: quibus non aditis, ad superius testamentum se redire testatus est: caetera, quae secundo testamento scripsit, esse irrita placuit: nisi nominatim ea confirmasset, ad priorem voluntatem reversus.

28. ULPIANUS, [lib. 36, ad Sabinum.]

Cum filiusfamilias miles decessisset, filio impubere herede instituto, eique substituisset in avi potestate manenti, tutoresque dedisset, divi fratres rescriperunt, substitutionem³⁷ quidem valere, tutoris³⁸ autem dationem non valere: quia hereditati quidem suae miles qualem vellet substitutionem facere potest, veruntamen alienum jus minuire non potest.

29. MARCELLUS, [lib. 10 Digestorum.]

Si a milite scriptus heres sua sponte adierit hereditatem, et rogatus totam hereditatem restituerit: ex Trebelliano transeunt actiones. — § 1. Miles³⁹ testamento suo manumittendo, nihil efficit in eo, cujus libertas lege Aelia Sentia, vel aliqua impeditur. — § 2. Edictum praetoris, quo jusjurandum⁴⁰ heredibus institutis legatarisque remittitur, locum habet etiam in militum testamentis: sicut etiam in fideicommissis. Idemque si turpis⁴¹ esset conditio. — § 3. Patri [ejus], qui in emancipatione ipse manumissor exstitisset, contra tabulas testamenti dandam bonorum possessionem partis debitae placet: exceptis his rebus, quas in castris adquisisset: quarum liberam testamenti factionem habet.

30. PAULUS, [lib. 7 Quaestionum.]

Nam in bona castrensia non esse dandam⁴² contra tabulas filii militis bonorum possessionem, D. Pius Antoninus rescripsit.

31. MARCELLUS, [lib. 13 Digestorum.]

Si miles Titio et Seio servum legaverit, et eum Titius manumisisset deliberante Seio, moxque is legatum omisisset: liberandum fore dico: quia et si heres servum alicui legatum interim manumisisset, deinde legatarius⁴³ repudiasset, liber esset.

32. MODESTINUS, [lib. 9 Regularum.]

Si secundum probabilem voluntatem militis hereditas ejus non adeatur, nec res castrenses heredibus competunt.

33. TERTYLLIANUS, [lib. singulari de castrensi Peculio.]

Si filiusfamilias miles fecisset testamentum more militiae, deinde post mortem patris posthumus ei nasceretur: utique rumpitur ejus testamentum. Verum si perseverasset in ea voluntate, ut vellet adhuc illud testamentum valere, valiturum illud, quasi rursus aliud factum, si modo militaret adhuc eo tempore, quo nasceretur illi posthumus. — § 1. Sed si

— 38. L. 41, § 2, infr. eod.; L. 2, supr. de testam. tut.; L. 40, supr. de adm. et peric. tut. — 39. L. 4, C. h. t. — 40. L. 8, supr. de condit. instit. — 41. L. 14, supr. d. t. — 42. L. 1, § 4, infr. si a parente quis manumis. — 43. L. 2, infr. de manumis.

filiusfamilias miles fecisset testamentum, deinde postea, vivo eo et adhuc avo quoque superstiti, nasceretur ei posthumus, non rumpitur ejus testamentum: quia cum id, quod nasceretur, in potestate ejus non perveniret, non videtur suus heres adgnasci. Ac ne avo quidem suo hunc nepotem posthumum, cum vivo filio nasceretur, suum heredem protinus adgnasci: et ideo nec avi testamentum rumpi: quoniam licet in potestate avi protinus esse inciperet, tamen antecederet eum filius. — § 2. Secundum quae, si filiusfamilias miles testamentum fecerit, et omiserit posthumum per errorem, non quod volebat exheredatum; deinde posthumus, post mortem avi, vivo adhuc filio, id est, patre suo, natus fuerit, omnimodo rumpit illius testamentum. Sed si quidem, pagano jam illo facto, matus sit, nec convalescet ruptum: si vero militante adhuc natus fuerit, rumpetur; deinde, si voluerit ratum illud esse pater, convalescet sic, quasi denuo factum. — § 3. Sed et si vivo avo nascatur posthumus, hic non rumpet continuo patris testamentum: si supervixerit post mortem avi, vivo adhuc patre, rumpet⁴⁴, quod novus illi nunc primus heres adgnascitur. Ita tamen, ut nunquam possit duorum simul testamenta rumpere, et avi, et patris.

34. PAULUS, [lib. 14 Quaestionum.]

Ejus militis, qui doloris impatentia⁴⁵ vel tedio vitae mori maluit, testamentum valere, vel intestati bona ab his, qui lege vocantur, vindicari, divus Hadrianus rescripsit. — § 1. Militia missus intra annum testamentum facere coepit, neque perficere potuit: potest dici solummodo ita esse testamentum, quod in militia fecit, si jure militiae fuit scriptum: alioquin, si valet jure communi, non esse jure rescissum. — § 2. Nec tamen circa militem eadem adhibetur distinctio: nam quocumque modo testamentum fecerit, novissima voluntate rescindetur: quoniam voluntas quoque militis testamenti est.

35. Idem, [lib. 19 Quaestionum.]

Miles si testamentum imperfectum⁴⁶ relinquit, scriptura, quae profertur, perfecti testamenti potestatem obtinet: nam militis testamentum sola⁴⁷ perficitur voluntate. Quique plura per dies varios scribit, saepe facere testamentum videtur.

36. Idem, [lib. 6 Responsorum.]

Militis codicillis ad testamentum factis, etiam hereditas jure videtur dari: quare si partem dimidiam hereditatis codicillis dederit, testamento scriptus ex asse heres partem dimidiam habebit: legata autem testamento data communiter debentur. — § 1. Miles castrensius bonorum, et non castrensius, diversis heredibus institutis, postea castrensius bonorum alios heredes instituit: prioribus tabulis tantum abstulisse videtur, quantum in posteriores contulerit: nec videtur mutare, etsi prioribus tabulis unus heres scriptus fuisset. — § 2. Miles in supremis ordinandis ignarus⁴⁸ uxorem esse praegnantem, ventris non habuit mentionem: post mortem patris filia nata, ruptum esse testamentum apparuit, neque legata deberi: si qua vero medio tempore scriptus heres legata solvisset, utilibus actionibus filiae datis, ob improvisum casum esse revocanda; nec institutum, cum bona fidei possessor fuerit, quod inde servari non potuisset, praestari. — § 3. Veteranus moriens, testamentum jure communi tempore militiae factum, irritum esse voluit, et intestatus esse maluit: heredum institutiones [ac substitutiones] in eodem statu mansisse placuit: legata vero petentes exceptione doli mali secundum jus commune summoventi: cujus exceptionis vires ex persona petentis aestimantur; [et] alioquin potior est in re pari causa possessoris⁴⁹. — § 4. Miles jure communi testatus, postea testamento jure militiae super bonis omnibus facto, post annum militiae vita decesserat: prioris testamenti, quod ruptum esse constabat, non redintegrari vires constiti.

37. PAULUS, [lib. 7 Quaestionum.]

Si duobus a milite liberto scriptis heredibus alter omiserit hereditatem: pro ea parte intestatus videbitur defunctus decessisse: quia miles et pro⁵⁰ parte testari potest: et competit patrono ab intestato bonorum possessio: nisi [si] hac voluntas defuncti probata fuerit, ut omittente altero, ad alterum vellet totam redire hereditatem.

38. Idem, [lib. 8 Quaestionum.]

Quod dicitur, si miles intra⁵¹ annum, quam missus est, decesserit, valere ejus testamentum quod jure militiae fecerat: verum est, etiam si post annum conditio institutionis extiterit, mortuo eo intra annum. Et ideo, si heredi filio substituerit, nihil interest quando filius moriatur: sufficit enim patrem intra annum obisse. — § 1. Miles testamentum fe-

44. L. 38, § 1, supr. de liber. et posthum. hered. — 45. L. 6, § 7, supr. de injust. rupt. irrit. fact. testam. — 46. L. 5, supr. h. t. — 47. L. 1, in fin. pr. supr. eod. — 48. L. 9, L. 10, C. eod. — 49. L. 154, in pr. infr. de reg. jur. — 50. L. 6, supr. h. t. — 51. L. 26, in pr. supr. eod. — 52. L. 24, supr. eod. — 53. L. 7, C. eod.; N. 78, c. 4, vers. si enim. — 54. L. 10, in

cerat: deinde non ignominiae causa missus, rursus cinctus est in alia militia: quaerebatur, an testamentum ejus, quod in militia fecerat, valeret? Quasivi, utrum jure militari an communi jure testatus est? et si quidem communi jure testatus est, nulla dubitatio est, quin valeat: sed si ut miles fecisset testamentum, agitare coepi, quando adsumptus fuisset, postquam desiit in numeris esse, utrum intra annum, an post annum? Cognovi, intra annum eum adsumptum: ergo si, cum adhuc jure militari valeret, rursus eodem jure posset testari, nunquid etiam post annum eo mortuo valeat testamentum? *Me movebat*, quod alia militia est posterior. Sed humanius est dicere, valere testamentum, quasi conjuncto munere militiae. Non loquor de eo, qui voluit valere testamentum etiam adsumptus: hic enim quasi in militia sequenti fecit testamentum, exemplo ejus, qui paganus fecit, deinde militare coepit.

39. Idem, [lib. 9 Quaestionum.]

Si filiusfamilias miles captus, apud hostes decesserit: dicemus, legem Corneliam etiam ad ejus testamentum pertinere. Sed quaeramus, si pater ejus prius in civitate decesserit, relicto nepote ex filio, an similiter testamentum patris rumpatur? Et dicendum est, non rumpi testamentum: quia ex eo tempore, quo captus est, videtur decessisse.

40. Idem, [lib. 14 Responsorum.]

Lucius Titius miles notario [suo] testamentum scribendum notis dictavit, et antequam literis praescriberetur, vita defunctus est: quaero, an haec dictatio valere possit? Respondi, militibus quoquo modo velint, et quo modo possunt, testamentum facere concessum esse: ita tamen, ut hoc ita subsecutum esse legitimis⁵² probationibus ostendatur. — § 1. Idem respondit, ex testamento ejus, qui jure militari testatus esset, servum, qui (licet sub conditione) legatum meruit⁵³, etiam libertatem posse sibi vindicare. — § 2. Idem respondit, Lucius Titius miles testamentum ita fecit, *Pamphila serva mea ex asse mihi heres esto*: alio deinde capite, Sempronio commilitoni suo eandem Pamphilam reliquit: cujus fidei commisit, ut eam manumitteret. Quaero, an heres esset Pamphila, atque si directo accepisset libertatem? Respondi, intellegendum, militem qui ancillam suam heredem instituerat ignorasse, posse ex ea institutione etiam libertatem ei competere: et ideo sine causa postea a commilitone petisse, ut eandem manumitteret: cum ex priore scriptura libera⁵⁴ et heres effecta est, postea, nullo praedictio voluntati facto, frustra legata est.

41. TRYPHONINUS, [lib. 18 Disputationum.]

Miles ita heredem scribere potest⁵⁵: *Quoad vivit Titius, heres esto; post mortem ejus, Septicius*. Sed si ita scripserit, Titius usque ad annos decem heres esto, nemine substituto, intestati causa post decem annos locum habebit. Et quia diximus, *ex certo tempore, et usque ad certum tempus* milites posse instituire heredem, his consequens est, ut antequam dies veniat, quod admittitur institutus, intestati hereditas deferatur. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis spatio, licet non modicum sit, ex eodem privilegio competat. — § 1. Mulier, in⁵⁶ qua turpis suspicio cadere potest, nec ex testamento militis aliquid capere potest, ut divus Hadrianus rescripsit. — § 2. Nec tutorem ei⁵⁷, qui in aliena est potestate, miles dare potest. — § 3. Si miles exheredaverit filium; vel, sciens eum filium suum esse, silentio praeterierit: an legatum a substituto ejus dare possit, quaesitum est? Dixi, non posse, licet ampla legata reliquerit. — § 4. Exheredato miles et emancipato filio substituere potest. Verum hoc jus in his exercebitur, quae ab ipso ad eum, cui substituit, pervenerint; non etiam in his, [si] quae haberit, vel postea adquisierit: nam et si filio suo, vivo adhuc avo, substituit post adquisitam ei avi hereditatem, nemo diceret, ad substitutum pertinere. — § 5. Si militis adita non fuerit hereditas, an substitutio, quam pupillo fecit, valeat, quaeritur? Et consequens erit, hoc dicere: quia permittitur, militem filio facere testamentum, quamvis sibi⁵⁸ non fecerit.

42. ULPIANUS, [lib. 45, ad Edictum.]

Ex eo tempore quis jure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est: ante, non: proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti thrones sint, et publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt: debent enim in numeros referri.

43. PAPINIANUS, [lib. 6 Responsorum.]

Filiusfamilias equestri militia exornatus, et in comitatu principum tentus, cingi confestim jussus, testamentum de castrensi peculio facere potest.

fin. infr. de manumis. testam. — 55. L. 25, § 4; L. 19, in fin. supr.; L. 8, C. h. t. — 56. L. 14, infr. de his qui ut indignis. — 57. L. 28, supr. h. t.; L. 2, supr. de testam. tut. — 58. L. 15, § 5, supr. h. t.